

CIVILNE INICIJATIVE KAO DOPRINOS PROCESIMA INTEGRACIJE I IZGRADNJI POVJERENJA U GRADU MOSTARU

Autor: Nevladina organizacija ZGP Mostar
U ime ZGP-a, predsjednik Amra Kažić

1. Uvod

U ovom radu biće predstavljeno djelovanje Udruženja građana za zaštitu ljudskih prava "ZGP" Mostar. Ovo Udruženje je nevladina i nepolitička organizacija, čije se sjedište nalazi u centralnoj zoni grada Mostara.

Nakon kratkog uvodnog opisa okruženja u kojem egzistira i djeluje naša nevladina organizacija u državi Bosni i Hercegovini, posebnu pažnju ćemo posvetiti predavljanju grada Mostara i analizi međuetničkih odnosa, socijalnih i političkih problema koji obilježavaju ovaj grad danas.

U centralnom dijelu rada bavićemo se civilnim inicijativama koje su svojim djelovanjem usmjerene ka prevazilaženju teškog nasljeđa rata, kroz nastojanje na ponovnom uspostavljanju međuetničke tolerancije i povjerenja. Kako je već naznačeno, ovom pitanju ćemo pristupiti kroz analizu djelovanja jednog određenog udruženja građana u Mostaru. Prvo ćemo sumirati osnovne razloge koji su motivirali grupu mostarskih građana da osnuju Udruženje za zaštitu ljudskih prava. Potom ćemo predstaviti djelokrug aktivnosti ovog Udruženja. U sljedećem koraku ćemo analizirati rezultate i postignuća ovog Udruženja u ostvarivanju ciljeva zbog kojih je osnovano.

Pošto dobro poznajemo situaciju u Bosni i Hercegovini, vjerujemo da ova analiza može biti korisna i na jednom opštijem nivou, kao ukazivanje na probleme sa kojima se suočavaju i druge organizacije i pojedinci koji se zalažu za prevazilaženje etničke isključivosti i podjela nametnutih ratom i etničkim čišćenjem.

2. Država Bosna i Hercegovina

Bosna i Hercegovina je postala nezavisna država nakon referenduma održanog 1992. godine. Zemlja obuhvata površinu od 51.129 km. Prije rata ovdje je živjelo 4.340.000 stanovnika i 31 nacija. Posljedice rata su katastrofalne. 270.000 građana Bosne i Hercegovine je smrtno stradalo, a ratna šteta je procijenjena na jedan bilion USD. Preko milion stanovnika je iseljeno i sada se nalaze kao izbjeglice širom Evrope i svijeta.

Prema saopštenjima nadležnog ministarstva, procjene nezaposlenosti se kreću oko 45% radno sposobnog stanovništva, ili oko 650.000 građana. Preko 50% stanovništva su žene.

Do sada je uloženo u obnovu zemlje 3 milijarde USD.

Ova kataklizma koja je zadesila državu Bosnu i Hercegovinu proteklih godina nikada se nije smjela dogoditi.

Naime, u Bosni i Hercegovini kroz njezinu hiljadugodišnju, vrlo burnu istoriju, međusobna tolerancija, uvažavanje i suživot njegovani su i razvijani, ne zato što su o tome postojali međusobni sporazumi, ugovori ili dokumenti, nego zato što je to u biti predstavljalo potpuno normalan i prirodan život.

Susret i prožimanje različitih kultura i religija na tlu Bosne i Hercegovine nikada nisu bili, kako se to često pogrešno zaključuje, izvor međusobnih prepirki i sukoba, zato što one nikada nisu jedna drugu potirale ili negirale.

Naprotiv, ove različitosti su se dopunjavale i obogaćivale, a na temeljima tolerancije jednih prema drugima i uzajamnog razumijevanja funkcionisala je država Bosna i Hercegovina, koja je zbog svojih specifičnosti i multietničkog karaktera svakako bila drugačija od mnogih zemalja u svijetu.

Mada iz današnje perspektive ove činjenice izgledaju neshvatljive, bez ikakve dvojbe se može tvrditi da su kategorije suživota i međusobnog uvažavanja u najosnovnijem obliku vijekovima bile sastavni dio bića i života Bosne i Hercegovine i njenih građana.

Zbog svog geostrateškog položaja, kao i zbog činjenice da je okružena matičnim državama dva konstitutivna bosansko-hercegovačka naroda - Hrvatskom i Srbijom – ova država je često bila na meti onih koji su je željeli osvojiti ili rasparčati, što su razlozi zbog kojih se i desio protekli krvavi rat. Danas, kada je rat iza nas, mi živimo u državi Bosni i Hercegovini u kojoj su podjele i uzajamno nepovjerenje, usprkos ogromnom uloženom poslijeratnom trudu, i dalje prisutne na svakom nivou. O ozbiljnosti i složenosti situacije, dovoljno govori i jedan jednostavan podatak iz pravno-političkog okvira kreiranog Dejtonskim sporazumom: Bosna i Hercegovina je danas država sa 13 ustava. Najčešće nije moguće postići dogovore ni o najbanalnijim pitanjima, a ukoliko se ipak uspiju pronaći rješenja, doneseni propisi se u mnogim slučajevima ne poštuju i ne primjenju. Zajedničke institucije države Bosne i Hercegovine loše funkcionišu ili ne funkcionišu nikako. Veoma je neizvjesno da li će se u skorjoj budućnosti sadašnje stanje normalizirati i da li će se obezbijediti preduslovi da naša država dobije sve attribute moderne evropske države.

3. Grad Mostar: predratna slika, rat i posljedice

Prije rata u Mostaru je živjelo 127.000 stanovnika:

– Bošnjaka	43.000;
– Hrvata	42.000;
– Srba	23.000;
– Jugoslovena	15.000;
– Ostalih	4.000.

Grad Mostar je do rata bio prepoznatljiv u svijetu samo po svojoj ljepoti, po raskošnom beharu, prelijepoj rijeci Neretvi, kulturnim spomenicima i svojim mostovima koji su vijekovima spajali ljude i obale. To je bio grad svjetlosti – pravi kosmopolitski grad i mi uistinu možemo biti ponosni što smo imali sreću da u njemu živimo. Bio je

uzor suživota, tolerancije i međusobnog uvažavanja među pripadnicima različitih naroda i religija.

Mostar je u toku rata bio poprište iznimno teških sukoba, pa je danas jedan od najrazrušenijih gradova u državi Bosni i Hercegovini. Surovi rat je uništio njegovu ljepotu, porušio mostove, razdvojio obale i pokidao sve veze među ljudima. U toku rata iz Mostara se zbog ratnih razaranja i etničkog čišćenja iselilo preko 40.000 građana. Ovi ljudi se sada nalaze u izbjeglištvu diljem Evrope i svijeta. Najveći procenat izbjeglog stanovništva čine Bošnjaci i Srbi.

U mjesecu aprilu 1992. godine započeo je rat u Mostaru, kao i u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine, napadom bivše JNA i paravojnih formacija na Bosnu i Hercegovinu. Početku sukoba je prethodilo donošenje odluke o sprovođenju referenduma o izdvajanju iz Jugoslavije, osamostaljivanju i formiranju nezavisne države Bosne i Hercegovine. Napad je bio iznenađan, grub i drzak, sa strašnim posljedicama – velikim ljudskim žrtvama i materijalnim štetama. U eskalaciji sukoba, pored ljudskih žrtava, rušenja privrednih objekata i objekata infrastrukture, stambenog fonda i dr., došlo je do protjerivanja – etničkog čišćenja građana Bosne i Hercegovine (zavisno od teritorije, pripadnika svih naroda).

U Mostaru i nekim drugim dijelovima Bosne i Hercegovine (prvenstveno u srednjoj Bosni) u mjesecu maju 1993. godine, zbog različitih političkih opcija, dogodio se krvavi sukob između Hrvatskog vijeća odbrane i Armije Bosne i Hercegovine u užem području grada napadom HVO-a na pripadnike Armije BiH. I u ovoj fazi ratnih sukoba došlo je do nesagledivih posljedica – ljudskih žrtava i materijalnih razaranja - kao i daljnjeg etničkog čišćenja. Na širem području Mostara, kao i u kompletnoj gradskoj zoni, danonoćno su se vodile krvave borbe od mjeseca maja 1993. godine do aprila 1994. godine.

Potpisivanjem Vašingtonskog sporazuma i obustavljanjem ratnih dještava, u državi Bosni i Hercegovini i u Mostaru je okončan rat, ali je Mostar postao grad podijeljen na istočni i zapadni dio, a granice su određene linijom razgraničenja dostignutom u ratu. U istočnom dijelu grada je uglavnom bošnjačko stanovništvo, a u zapadnom hrvatsko.

Dejtonskim mirovnim sporazumom usvojen je poseban aneks o Mostaru, po kojem je Mostar organiziran kao grad sa distriktom i šest općina (tri sa bošnjačkom i tri sa hrvatskom većinom). Grad je nadležan za područje distrikta (centralna zona grada, koja je zajednička, jer se nije mogla podijeliti po etničkoj osnovi), kao i za neke veće objekte infrastrukture (hidroelektrane na rijeci Neretvi, željeznička i autobusna stanica, aerodrom i izvori vode Radobolja i Studenac).

Nova organizacija grada i općina uglavnom je pravno riješena (usvojeni su statuti grada i općina), izabrana su gradska i općinska vijeća, te izvršni i sudski organi, ali zbog opstrukcija njihovo funkcionisanje je veoma loše ili nikakvo. Naime, još uvijek djeluju institucije podijeljenog grada, tako da je u istočnom dijelu bošnjačka vlast, a u zapadnom hrvatska. Svi procesi obnove života teku otežano, nedovoljno se vodi briga o osnovnim potrebama građana, a prvenstveno o povratnicima i izbjeglicama (posebno unutar grada) i njihovom smještaju, zapošljavanju, školovanju, isplati penzija, zdravstvenom zbrinjavanju i rješavanju nagomilanih socijalnih problema kao posljedica rata.

Do rata Mostar je bio glavni privredni centar Hercegovine, u kojem su punim kapacitetom radili svi proizvodni subjekti (veliki broj tvornica – preduzeća koja su

zapošljavala ogroman broj radnika). Danas ovi privredni objekti pretežno ne rade, tako da u gradu vlada užasna nezaposlenost i teška socijalna situacija.

Sada u istočnom dijelu grada živi oko 30.000 izbjeglica, koje su smještene u kuće, stanove i kolektivne centre – kontejnerska naselja. Radi se uglavnom o Bošnjacima koji su protjerani iz zapadnog dijela grada i iz Istočne Hercegovine.

U zapadnom dijelu grada živi oko 10.000 izbjeglica, a to su uglavnom Hrvati, izbjegli iz Srednje Bosne.

U skladu sa Dejtonskim sporazumom, Mostar je središte Hercegovačko-neretvanskog kantona. To je kanton sa specifičnim statusom – tzv. mješoviti, ili kanton sa posebnim režimom (istim je proglašen još samo Srednjo-bosanski kanton). Teritorije ovih kantona su na nižim nivoima djelimično pod kontrolom bošnjačke vlasti podržavane Armijom BiH, te – hrvatske vlasti podržavane Hrvatskim vijećem obrane. Utvrđivanje ovakvog posebno statusa kantona ima za cilj obezbjeđivanje ravnopravnosti partnera na vlasti. Sve bitne odluke se donose konsenzusom. Međutim ova dobra ideja često se zlopotrebljava na način da se “usaglašavanja” vode unedogled, radi čega izostaje odvijanje mnogih značajnih procesa u kantonima, a na štetu građana.

Zbog nacionalnih specifičnosti i nagomilanih podjela na svakom nivou, nad gradom Mostarom je nakon rata uspostavljena Uprava Evropske Unije. Međutim, unatoč ogromnim višegodišnjim naporima i mnogim potpisanim obavezujućim dokumentima u cilju normalizacije stanja, situacija se nije bitno popravila. Pored toga što je riječ o gradu koji trpi od najtežih posljedica rata, Mostar je također dugo u poslijeratnom vremenu bio u centru medijske pozornosti, kao grad sa najviše kriminala, ucjena, protjerivanja iz stanova, krađa i različitih oblika zastrašivanja nedužnog stanovništva. Sada je u svijetu prepoznatljiv kao grad sa najdubljim podjelama, jer je to još uvijek podijeljeni grad u kojem funkcionišu dva potpuno odvojena sistema vlasti. I bez obzira koliko je to teško priznati, vrlo je neizvjesno kada će grad Mostar postati normalan evropski grad.

4. Udruženje građana za zaštitu ljudskih prava “ZGP” Mostar

4.1. Motivi osnivanja Udruženja

Nas, građane koji nismo opterećeni nacionalnom mržnjom, užasno boli ovakvo stanje, jer bezgranično volimo svoju domovinu i ovaj grad i nemamo gdje otići.

Mostar i svi drugi gradovi u državi Bosni i Hercegovini su naša i sadašnjost i budućnost. Oni su naša sudbina. Ovdje su naši korjeni, ovdje smo rođeni i tu su rođena naša djeca.

Pitanje koje nam se nametnulo je bolno i teško: kako pronaći pravi put za izlazak iz sadašnjeg stanja obilježenog nasljeđem mržnje, nepovjerenjem i ponižavajućim uslovima života u kojima se nalaze izbjeglice?

Sa namjerom da makar i kao obični građani pomognemo u prevazilaženju ovako teškog stanja u svome gradu i državi, aktivno smo se uključili u sve procese integracije, dakle, u sve aktivnosti koje promovišu uvažavanje principa tolerancije i suživota i pomažu uklanjanju barijera i ponovnom uspostavljanju pokidanih veza među ljudima.

Želimo da učestvujemo u zaživljavanju i afirmaciji pravne države, jer smo duboko svjesni da samo demokratska država i jako civilno društvo mogu obezbijediti sretan život

svakom čovjeku. Želimo da damo skroman doprinos ponovnoj integraciji grada Mostara, kao i integraciji naše države u savremenu zajednicu civiliziranih država. Uvjereni smo da veliki broj stanovnika Mostara i Bosne i Hercegovine to zaslužuje.

Svakom čovjeku Bosne i Hercegovine je potrebno posvetiti jednaku pažnju i strpljenje, nudeći nesebičnu pomoć, ne praveći razlike i izuzetke zbog njegove starosne, dobne, polne, nacionalne, vjerske i svake druge pripadnosti.

Njegujući međusobno uvažavanje i razumijevanje, poštujući razlike, ali odbijajući da od njih načinimo zidove, želimo pokazati da je moguće zajednički život u našoj ratom uništenoj državi.

4.2. *Aktivnosti nevladinog (NGO) sektora koje su prethodile osnivanju Udruženja*

Formiranju Udruženja građana za zaštitu ljudskih prava prethodila je bogata višegodišnja aktivnost njegovih članova u složenim uslovima rada u Mostaru.

Angažmanom u međunarodnim organizacijama, neposredno nakon završetka krvavih ratnih sukoba, ponekad i uz ličnu fizičku ugroženost, uključili smo se u aktivnosti koje doprinose normalizaciji života u državi.

Kako smo već istakli, u Mostaru je zbog specifičnosti i težine rješavanja nagomilanih problema uspostavljena Uprava Evropske Unije. Obzirom da smo bili sigurni da najbolje možemo iskazati svoje ciljeve i želje kroz rad nepristrasnih institucija, najprije smo se angažirali kao eksperti u multinacionalnom timu pravnika pri Stambenoj upravi Evropske Unije, u kojem su jednako bili zastupljeni pripadnici sva 3 konstitutivna naroda u državi Bosni i Hercegovini: Srbi, Bošnjaci i Hrvati.

Neposredno nakon završetka rata, kada su mnogi ljudi izgubili svoju privatnu pokretnu i nepokretnu imovinu, kada su još uvijek bila veoma izražena protjerivanja građana iz njihovih stanova, direktno smo se uključili u najosjetljivije aktivnosti iz stambene i imovinske oblasti.

U gradu u kojem su nacionalne podjele nakon rata bile veoma jasno izražene na svakom koraku, gdje su institucije u oba dijela grada jednonacionalne i sastavljene uglavnom po kriteriju nacionalne i stranačke pripadnosti, izdvajali smo se po svom multietničkom sastavu. Možda upravo zbog toga, kao i zbog naše beskrajne strpljivosti za razumijevanje nevolja, objektivnog i profesionalnog pristupa rješavanju problema ljudi, stekli smo povjerenje mnogih građana i ugled u gradu.

Nakon prestanka rada Uprave Evropske Unije u Mostaru, te preuzimanja i proširivanja njihovih ovlaštenja od strane Ureda Visokog Predstavnik za Bosnu i Hercegovinu, nastavili smo svakodnevno obavljati aktivnosti u okviru Pravnog centra UNHCR-a i neposredno kontaktirati sa građanima, nudeći im svoju stručnu i svaku drugu pomoć u ostvarivanju njihovih osnovnih ljudskih prava.

U ovom periodu ostvarili smo kontakte sa oko 15.000 porodica koje su zatražile našu pomoć za rješavanje njihovih egzistencijalnih problema.

Također, susretali smo se sa predstavnicima mnogih domaćih i međunarodnih organizacija, upoznavali ih sa najznačajnijim problemima na ovom području i tražili od njih da se direktno uključe u njihovo rješavanje, na dobrobit svih građana.

Bili smo u stanju da kvalifikovano razgovaramo i raspravljamo o svim pitanjima, jer smo se svakodnevno bavili praktičnim radom, kontaktirajući sa građanima podjednako

sa različitim lokaliteta i različite nacionalne pripadnosti. Samo na ovaj način smo mogli obezbijediti za svaku diskusiju pouzdanu i cjelovitu informaciju o svim pitanjima.

Duboko smo svjesni bremena problema u našem gradu i državi: teški socijalni problemi, nagomilano nepovjerenje, ogroman broj izbjeglica i raseljenih lica sa neriješenim elementarnim životnim pitanjima (obzirom da ovi ljudi nisu u posjedu svoje imovine), okolnost da narodi koji su proglašeni konstitutivnim na nivou države to nisu u svakom njenom dijelu, predstavljanje manjinskih naroda uz sve teške posljedice koje manjinski status proizvodi, itd. Zato se danas kao imperativ nameće zaustavljanje drastičnih kršenja ljudskih prava, kao i obezbjeđenje povratka svim ljudima u njihove domove, paralelno sa obnovom povjerenja kako bi ljudi ponovno naučili da žive zajedno u uzajamnom poštovanju i toleranciji.

Sa značajnim iskustvom u radu i prije i poslije rata, postali smo duboko svjesni potrebe za našim aktivnostima, ali i neohodnosti pronalaženja novog vida organizovanja, kako bi naš tim, koji se u istom sastavu više godina suočava sa mnogim poteškoćama, konačno pronašao najefikasniji način za svoje djelovanje i realiziranje istovjetnih, pravednih i humanih ciljeva svakog njegovog člana ponaosob.

Pošto građani koji se rukovode principima tolerancije, uvažavanja prava na razliku i ravnopravnost, nisu mogli pronaći svoje mjesto u organima aktuelne vlasti, mi smi, rukovođeni snažnom željom da pomognemo u prevazilaženju postojećeg stanja, osnovali nevladinu organizaciju pod nazivom Udruženje građana za zaštitu ljudskih prava, uvjereni da na ovaj način najbolje možemo izraziti i ostvariti naše plemenite ciljeve. Mada suočeni sa mnogim poteškoćama, mi istrajavamo i svakodnevno nastojimo da djelujemo na rehabilitaciji i zaštiti ljudskih prava svih građana kojima je ovakva pomoć potrebna.

4.3. Osnovni ciljevi i djelokrug Udruženja

Udruženje "ZGP" Mostar je samostalna nevladina organizacija, koja je započela sa radom 1. januara 1997. godine.

Nastojeći da od početka naglasimo načelo nepristrasnosti u realizaciji svih predviđenih aktivnosti, registraciju smo obavili u Federalnom Ministarstvu pravde u Sarajevu, a ne kod nadležnih organa u dva dijela grada Mostara, kod kojih bi ova procedura bila znatno brža i jednostavnija.

Djelokrug našeg rada su dva navedena kantona sa posebnim režimom u okviru Federacije Bosne i Hercegovine.

"Udruženje građana za zaštitu ljudskih prava" je multietnička organizacija, u čiji rad su uključeni pripadnici sva tri konstitutivna naroda (Bošnjaci, Hrvati i Srbi) u državi Bosni i Hercegovini. Također, kako polna, tako i profesionalna struktura naših aktivista, pokazuju da je ideja suživota među razlikama i dalje duboko prisutna među svim slojevima bosansko-hercegovačkog stanovništva. Udruženje ima sjedište u centralnom distriktu Mostara, što je i simbolički interesantna okolnost: mi podjednako djelujemo i u istočnom i u zapadnom dijelu grada, istrajavajući na prevazilaženju svih vještački stvorenih barijera u gradu i podjela među ljudima.

Osnovna rukovodeća načela našeg rada mogla bi se sažeti u sljedećih nekoliko teza:

- prije svega, naše su usluge uglavnom besplatne, tako da ih u punoj mjeri koriste osiromašeni građani Mostara, te građani sa čitavog teritorija države Bosne i Hercegovine;
- različitim aktivnostima nastojimo pomagati u svim procesima normalizacije života, nudeći i sami ideje i rješenja za kvalitetne promjene;
- bavimo se konkretnim radom na terenu: pošto raspoložemo dokumentovanim izvorima informacija, u stanju smo na svim nivoima i sa različitim partnerima razgovarati o suštinskim problemima, te ponuditi kvalifikovane informacije i prijedloge za rješavanje pojedinih problema.

Naši osnovni ciljevi i aktivnosti se u jednom opštem smislu mogu podijeliti na edukaciju i konkretne akcije u rješavanju nagomilanih problema (iako treba primijetiti da je u praksi našeg rada ova podjela ponekad krajnje relativna). U edukativne aktivnosti spadali bi: širenje svijesti o neophodnosti zaštite ljudskih prava, zalaganje za demokratizaciju i jačanje demokratskih institucija, kao i civilnog društva. Posebno nastojimo kroz naše akcije pomoći na ponovnom uspostavljanju povjerenja među pripadnicima različitih nacija. Drugo, rješavajući konkretne probleme, nastojimo da pratimo i ukazujemo na sve oblike kršenja osnovnih ljudskih prava, zahtijevajući prestanak ovakvih praksi i ispravljanje njihovih posljedica. Rješavanje socijalnog statusa izbjeglica, zalaganje za definitivni povratak izbjeglica u njihove domove, te pravna pomoć svim ljudima koji to od nas zatraže, dalji su oblici našeg konkretnog angažmana.

Kao stručni tim sastavljen od profesionalaca, želimo svim građanima pomoći u ostvarivanju njihovih ljudskih prava, te dati doprinos afirmaciji pravne države i zaživljavanju demokratske Bosne i Hercegovine, kao i jedinstvenog grada Mostara. Našu pomoć želimo naročito usmjeriti na najugroženije kategorije stanovništva: izbjeglice, raseljena lica, žrtve rata, pripadnike manjinskih grupacija, djecu i omladinu, i žene. U širokoj lepezi aktivnosti trenutno je najaktuelniji povratak građana u njihove prijeratne kuće i stanove.

Moramo konstatovati da je potrebno mnogo odricanja i napora u nastojanjima na ostvarenju ovih ciljeva. Baviti se ovom problematikom u ovom vremenu i ovom okruženju je veoma teško. I pored toga što smo isticali i obrazlagali važnost postojanja ovakvih organizacija, često smo nailazili na nerazumijevanje i nedostak dobre volje čak i kod mnogih međunarodnih organizacija. Za podršku i pomoć našoj organizaciji da započne sa radom i opstane, možemo zahvaliti sljedećim međunarodnim organizacijama: USAID, Soroš fondacija, Kanadska ambasada u Sarajevu, NPA (Norveška narodna pomoć), DRC (Dansko vijeće za izbjeglice), te Vijeće Evrope.

Trenutno kao lokalni partneri Vijeća Evrope, provodimo program pod nazivom *Zaštita ljudskih prava, demokratizacija i izgradnja mjera povjerenja*.

5. Rezultati i postignuća

Pošto se naša organizacija odmah nakon završetka rata neposredno uključila u rješavanje vrlo složenih pitanja sa kojima se građani (posebno pripadnici manjinskih naroda) susreću u svakodnevnom životu, smatramo da možemo vrlo kompetentno ocijeniti situaciju, kada su u pitanju dosadašnji rezultati.

Naime, angažiranjem međunarodne zajednice i domaćih organa i organizacija postignuti su vidni rezultati, posebno u sljedećim oblastima :

- uspostavljanju stabilne bezbjedonosne situacije,
- slobodi kretanja,
- opravci kuća i stanova,
- povratku izbjeglica,
- uspostavljanju međusobnog povjerenja i tolerancije,
- organizovanju organa vlasti,
- zaživljavanju pravne države, itd.

Istina, u svim navedenim oblastima postoji još niz neriješenih ili nedovoljno riješenih problema. Neki problemi se sporo ili uopšte ne rješavaju, ali ako se uzme u obzir da su se na ovome prostoru dogodila strašna ratna razaranja, možda i nije bilo realno očekivati da će se u rješavanju svih ovih pitanja odmaći dalje nego se odmaklo. U postignutim rezultatima naša organizacija je dala značajan doprinos svojim radom i odnosom prema građanima.

Kroz neposredan kontakt sa građanima izgrađivali smo međusobnu toleranciju i stvarali osjećaj kod ljudi da mogu svoj problem riješiti i ostvariti neko svoje pravo i u slučajevima kada nisu pripadnici većinskog naroda na pojedinom području.

U podijeljenom Mostaru, gdje se zna linija razgraničenja na kojoj su ginuli građani ovoga grada sa obje strane te linije, to nije bilo lako.

Mnogi građani koji su se obratili našoj organizaciji, bili su oduševljeni samim korektnim prijemom i bili su zahvalni što su primljeni kao ljudi, sa punim uvažavanjem, jer to u ovom vremenu nije bio čest slučaj.

Okolnost da naša organizacija od početka djeluje u distriktu (centralna zona na kojoj ingerencije vlasti ima grad Mostar) veoma je značajna, jer je time omogućena sloboda pristupa za sve građane, bez obzira gdje stanuju i koje su nacionalnosti. Veoma često suočavali smo se sa situacijama da se u uredu sretnu dvije ili više stranki različitih nacionalnosti, sa različitih strana, koji se poznaju još od prije rata. U početku bi takvi ljudi često nastupali sa podozrenjem, da bi se nakon zajedničkog razgovora među njima otvarao dijalog i kontakt, koji bi nerijetko završavao prijateljskim ćaskanjem, raspitivanjem za zajedničke poznanike, sve do zajedničke konstatacije da su za sva zla koja su nam se desila krivi pojedinci iz redova svih sukobljenih strana.

Mi smo se kroz djelovanje naše organizacije, pružanjem pravne pomoći, edukacijom, savjetom itd. trudili pomoći ljudima da zaštite svoja ljudska i građanska prava.

Ima niz lijepih primjera gdje smo to i uspjeli. Najveći problemi sa kojima se građani suočavaju su problemi u oblasti imovinske i stambene problematike. Pri tome mislimo na prava izbjeglica i raseljenih lica da se vrata u posjed svoje imovine i stanova. Ovdje postoji čitav niz teškoća, od (u početku) pravne nedefinisanosti ove problematike, dopune pojedinih rješenja koja nisu odgovarala postojećoj situaciji, pa sve do problema primjene i implementacije usvojenih zakonskih rješenja. Ipak, može se konstatovati da je situacija i u ovoj oblasti u značajnoj mjeri poboljšana. Tokom 1998. godine, a posebno tokom 1999. godine, otpočeo je proces povratka izbjeglica i raseljenih osoba. Smatramo da je taj proces bio zadovoljavajući u seoskim i prigradskim područjima grada Mostara, ali sa povratkom u centar grada još uvijek ide veoma teško i sporo. Naša se organizacija mnogo

bavila ovim problemima. Nastojali smo pomoći građanima da, kao prvo, zadovolje sve formalno-pravne pretpostavke kako ne bi izgubili prava koja im pripadaju, da podnesu svoje zahtjeve svim nadležnim organima i institucijama, a djelovali smo i u fazi same realizacije i rješavanja tih prava.

Neposredno smo se uključili u organizaciju povratka građana u prijeratna mjesta stanovanja, a prvenstveno u organizaciju kolektivnih centara (boravak prije opravke kuća i stanova) u Željuši i Vrapčićima, općina Mostar-Sjever; Raštani, općina Mostar-Zapad; Hodbina, općina Mostar-Jug; Dabrica i Ljubljenu, općina Berkovići, Republika Srpska. Pošto se radi uglavnom o povratnicima – pripadnicima manjinskih naroda – građani se po povratku susreću sa nizom problema koje nisu u mogućnosti sami riješiti. Angažovali smo se i na poboljšanju uslova življenja u kolektivnim centrima, pomoći građanima oko dobivanja ličnih i drugih dokumenata, rješavanja problema iz oblasti penzijskog i zdravstvenog osiguranja, pribavljanja dokumentacije u vezi sa dokazima prava vlasništva za opravku kuća, potpisivanja ugovora za opravku kuća, itd.

Aktivnost naše organizacije u ovom segmentu prvenstveno je bila korisna, jer je najveći broj povratka koji su se do sada desili posljedica samoorganizovanja i spontanosti, uz podršku i pomoć UNHCR-a, IPTF-a i drugih međunarodnih organizacija. Izostala je značajnija aktivnost lokalnih organa vlasti oko povratka i rješavanja problema građana oko povratka. Jedini pozitivan primjer koji možemo istaći jeste ponašanje lokalnih organa općine Mostar-Sjever. Povratnici u ovoj općini, a i u kolektivnim centrima, uglavnom nemaju ozbiljnijih problema. Lokalni organi u ovoj općini, u granicama mogućnosti, rješavaju probleme povratnika.

Naglasili smo da sa povratkom građana u njihove domove u centru grada ide dosta teško i sporo, iako u posljednje vrijeme i tu ima pozitivnih pomaka. Tako, ilustracije radi, možemo navesti situaciju građanke Z.G., hrvatske nacionalnosti, koja je udata za Srbina, a koja je imala kuću u istočnom dijelu Mostara, gdje je većinski bošnjački narod. Ona se prije izvjesnog vremena vratila u svoju kuću nakon što je četiri godine podnosila raznorazne zahtjeve, pokrenula sudski spor i poduzela sve potrebne pravne i administrativne mjere. Moramo naglasiti da je, pored naše stručne pomoći koju smo joj pružali, najvažnija u ovom slučaju bila upornost koju je gospođa Z.G. ispoljila. Ovakvi pojedinačni primjeri veoma su značajni radi stvaranja pozitivne klime u kojoj će građani početi da vjeruju u mogućnost promjena u smjeru poboljšavanja njihovog statusa ostvarivanjem dugo uskraćivanih prava.

Naša organizacija je u proteklom periodu posebno vodila računa da se publiciraju svi pozitivni primjeri, kao i da se preko sredstava informisanja, kroz organizaciju okruglih stolova, tribina i na slične načine vrši informisanje i edukacija građana o njihovim pravima i najefikasnijim putevima rješavanja problema i ostvarivanja njihovih prava.

Smatramo da je sada sazrela situacija za masovniji povratak izbjeglica, ali želimo istaći probleme sa kojima se izbjeglice suočavaju kada dođe do fizičkog povratka na njihova ognjišta. Često vlada mišljenje da je time što se neko vratio problem riješen, ali to u praksi nije tako. Povratnici se veoma teško snalaze i uklapaju u raniju sredinu. Susreću se sa problemom zaposlenja, jer je situacija sa zapošljavanjem na ovom području izuzetno složena. Ilustracije radi, navodimo podatak da je prije rata u Mostaru bilo uposleno oko 55.000 radnika, a sada ih ne radi više od 15.000. Na ovaj način je egzistencija povratnika ugrožena i ti ljudi veoma teško žive.

Međunarodna zajednica preko raznih organizacija pokušava poboljšati ovakvo stanje plasiranjem i kreditiranjem programa male privrede, kroz donacije u sjemenima za poljoprivredu, kroz donacije u živoj stoci. Ovi programi su veoma važni, ali je to nedovoljno i moralo bi se na svim nivoima djelovati u cilju stvaranja uslova da povratnici mogu otpočeti normalan život i održati se na svojim ognjištima.

Smatramo da će ova 2000. godina biti presudna za povratak izbjeglica. Konačno je pravna procedura oko povratka stanova i imovine ranijim vlasnicima kompletirana i dosta jasna, što je jedan od osnovnih uslova za proces povratka. Takođe, opšta situacija i raspoloženje danas mnogo više pogoduju ovim pozitivnim procesima nego što je to bio slučaj u bliskoj prošlosti.

6. Zaključci

Bez obzira na sve poteškoće i sporost svih aktivnosti na normalizaciji života, mi u Udruženju smo optimisti i vjerujemo da ćemo dočekati kvalitetne promjene, čemu i sami želimo dati doprinos.

U sredinama gdje su prekršena osnovna ljudska prava, gdje su pokidane sve veze među ljudima, djelovanje ovakvih organizacija izuzetno je dragocjeno, kao oblik djelovanja u civilnom društvu koje radi ono što država nije u stanju da radi, te koji predstavlja siguran oslonac budućoj demokratskoj državi.

Našim djelovanjem nastojimo pokazati da se međusobno moramo uvažavati. Miroljubivim stavovima nastojimo širiti klimu uzajamnog povjerenja i tolerancije.

Rukovođeni humanizmom, pomagat ćemo svim ljudima jednako, jer smo ionako svi sa ovih nemirnih prostora doživjeli dovoljno nedaća.

Naše nade i naponi su usmjereni na pronalaženje istomišljenika u zemlji i u čitavom svijetu i brisanje vještački stvorenih granica.

U procesu obnove ratom porušene države Bosne i Hercegovine, neophodna je pomoć međunarodne zajednice, kako bi se ova zemlja i njeni građani vratili u civilizovanu zajednicu demokratskih društava.